

İÇTİMÂİYÂT MECMUASI

Sene : 1

Haziran 1333

Sayı 3

AHLAK İÇTİMÂÎ MİDİR ?

Ahlak bir takım kaidelerden ibarettir. Ahlakî kaideleri teşhis ettiren iki alamet vardır : (1) *Mecburiyet* [*obligation*], (2) *Câzi-biyyet* [*désirabilité*].

(1) Ahlakî kaideler mecburîdir.

Bu mecburiyet ahlakî kaidelerin içtimâî bir kuvvet-i müeyyideye malik olmasıyla sabittir. Bu kaidelere riayet etmediğimiz zaman efkâr-i âmme bizi takbîh, riayet ettiğimiz zaman bilakis takdir eder. Bir kuvve-i müeyyidenin mevcudiyeti gösteriyor ki ahlakî kaideler, sevk-i tabîîlerimizden sâdır olmamıştır. Onları bize teklif eden cemiyettir. Bu kaideler, sevk-i tabîîmizden sâdır olmadığı gibi hatta onlara muhaliftir bile. Ahlakî kaideler sevk-i tabîîmize muhalefetten dolayıdır ki haricî bir icbar kuvvetine muhtaç bulunuyor.

Yemek, içmek, uyumak, korkmak, hiddetlenmek gibi fiiller sevk-i tabîîlerimiz mahiyetinde buldukları için haricî bir kuvve-i müeyyideye muhtaç değildir. Ahlak kaideleri ise, bu gibi tabîî ihtiraslarımızı men' ve tevkife ve bunların zıddı olan fiilleri tahrik ve teşvike sâ'î olduğu için haricî teyidlere muhtaçtır. Bu beyanattan anlaşılıyor ki ahlak, menşei itibariyle ferdî değil, içtimâîdir.

2) Ahlakî kaideler cazibelidir. Ahlakî kaideler, kuvve-i müeyyideli yani mecburî olmakla beraber, ekseriya biz bu mecburiyeti hissetmeyerek onlara hâiz oldukları cazibeden dolayı ittibâ ederiz. Faziletli olan bir adam ekseriya efkâr-ı âmmenin ne takbîhini ne de tebcilini düşünmez. Fazileti fazilet olduğu için icrâ eder.

Mamafih ahlakî kaidelere karşı olan bu meyil ve incizâbımız, onların sevk-i tabiîlerimizden doğmuş olmasını istilzam etmez. Çünkü bu ahlakî incizâb ancak içtimâîleşmiş fertlerde görülür. Ve bununla beraber bu kaidelere uyabilmek için büyük bir cehd sarfına mecbur oluruz. İçtimâîleşmek ise, ruhumuzda, ferdî olan sevk-i tabiîlere zıt olmak üzere bir içtimâî vicdana malik olmak demektir. O halde, ahlakî kaidelere meyleden bizim ferdî sevk-i tabiîlerimiz değil, içtimâî vicdanımızdır. Mensup olduğumuz cemiyettir ki ruhlarımızda yerleşerek oradan ahlakî kaidelere incizâb gösteriyor. Biz içtimâî bir hayat yaşamaya başladığımız günden beri artık yalnız bir uzviyyetten ibaret değiliz. Uzviyetle içtimâî vicdandan mürekkeb bir mahlukuz. Uzviyetimiz sevk-i tabiîlerimize tabi olduğu halde, içtimâî vicdanımız bizi daima ahlakî kaidelere meylettirir. O halde yine sabit oluyor ki ahlak menşe itibariyle ferdî değil, içtimâîdir.

Ahlakî kaidelerde gördüğümüz bu iki seciyeden birincisine *vazife* [*devoir*], ikincisine *hayır* [*bien*] namları da verilir. Vazife duygusu ahlakî kaidelerin *mecburiyet* sûretindeki tecellisi, hayır duygusu ise *câzibiyyet* şeklindeki tezahürüdür. Ahlakçılardan Kant ahlakın yalnız vazife safhasına, Guilloit ise hayır safhasına ehemmiyet vermiştir. Guilloit *mecburiyetsiz ve müeyyidesiz bir ahlak* tesisine çalıştı. Bunun esası *iyiyi iyi olduğu için yapmak* düsturudur.

Kant'a göre ise ahlakın esası *vazifeyi vazife olduğu için yapmaktır*. Mamafih, ahlakî kaideler bize hem vazife hissi, hem de hayır duygusu halinde tecelli eder. Tamamiyle içtimâîleşmiş olan fertler iyiye bütün kalbiyle meftun ve müncezib olduğu için ahlakî, *mecburiyetsiz ve müeyyidesiz* görebilir. Halbuki tamamiyle içtimâîleşmemiş olanlar ahlakî kaidelerin müeyyidesini daima hissetmek ihtiyacındandırlar.

Hangi kaideleri vazife yahut iyi tanımalıyız? Bunu bize mensubu bulunduğumuz cemiyetin vicdanı gösterir. Ahlakî kaideleri ferdî şuurumuzla yahut aklımızla takdir edemeyiz. Ahlakî kıymetler de hakim ve mümeyyiz cemiyetin vicdanıdır. O halde cemiyetler muhtelif unmûzeclere mensup olduğu gibi ahlakın da muhtelif unmûzecleri olmak lazım gelir. Bir içtimâî unmûzecin ahlakı yal-

nız kendisi için *garizî* [*normal*]dir. Diğer unânîler için marazî bir mahiyettedir. Nasıl ki bu hal hayâtiyyât sahasında da cârîdir. Mesela, galsama ile teneffüs balıklar için garizîdir. Fakat memeli bir hayvana galsama ile teneffüs uygun gelmediği gibi, balıklar için de akciğerle teneffüs muvafık olmaz.

Bunun gibi kan davası aşiretler için garizî bir kaide olduğu halde milletler için marazî bir âdettir.

Yukarıdaki ifadelerden ahlakî kaidelerin menşei cemiyet olduğu gibi ahlakî kıymetlerin mümeyyizi de cemiyet bulunduğu anlaşıldı. Şimdi de bu kaidelerin gayesini arayalım.

Ahlakî kaideler sevk-i tabiiilerimize yani ferdî arzularımıza muhalif bir takım fiillerden ibarettir. O halde bu kaideler ferdî fedakarlıklar esasına müsteniddir. Her ahlakî kaide ferdî arzularımızdan birini feda etmemizi bize tavsiye ediyor. O halde ahlakın gayesi insanın kendi nefsi olamaz. Çünkü ahlak insanın kendi maddiyetinden bir takım fedakarlıklar icrâ etmesi demektir. Bir şey ki feda ediliyor *müfdî leh* olamaz. Ahlakın gayesi olan *müfdî leh* mutlaka *müfdî bihden* başka bir mevcuttur. Bu gaye benim kendi maddiyetim olamadığı gibi başka fertlerin maddiyetleri de olamaz. Çünkü muhtelif fertlerin maddiyetleri arasında fark yoktur. Müfdî lehin mutlaka müfdî bihden âlî olması lâzımdır. Ancak, sâfildir ki âliye feda edilebilir. Yalnız âlîdir ki sâfile gaye olabilir. Mademki ben kendi kendime gaye olamıyorum, başka bir fert de benim için gaye olamaz. Ahlakın gayesi fert olamayınca fertten daha sâfil bir vücut da olamaz. Mutlaka fertten daha âlî bir vücut ahlakın gayesi olabilir. Fertten daha âlî bir vücut ise yalnız cemiyettir. Çünkü cemiyetin kendine mahsus bir vicdanı vardır ki fert bütün âlî olan seciyelerini yani bütün maneviyetini oradan iktibas ediyor. İçtimâî hayatın yaşanılmasından mukaddem, beşerî fertler hayvanî fertlerden farksızdır. Beşerî fertlere insan mahiyetini veren cemiyetin ona verdiği harstır. Lisan, ilim, din, ahlak, bediyyat gibi harsî unsurlar umûmiyetle cemiyetten tevellüd ederek fertlerde âlî melekeler husûle getirmiştir. O halde ahlakın gayesi, ancak fevka'l-fert bir vicdandan ibaret olan cemiyet olabilir. Yani fertlerin yaptığı bütün ahlakî fedakarlıklar cemiyet içindir. Ahlakî gâ'iyetin bu sûretle cemiyete hasredilmiş

olmasına itirazen, şahsımıza ait bir takım ahlakî vazifelerin de bulunduğu dermeyan edilebilir. Filhakika gerek kendi şahsiyetimize gerek başkalarının şahsiyetine karşı da ahlakî vazifelerimiz vardır. Bu şahsiyet, maddî ferdiyetimiz, uzvî benliğimiz değildir. Ben uzvî arzularımı, maddî menfaatlerimi manevî tekemmülüm için feda ettiğim zaman şahsiyetime karşı bir vazife ifa etmiş olurum. Bu manevî tekemmül ise daha çok içtimâileşmekten başka bir şey değildir. O halde şahsî vazifelerin de esası ferdiyetin içtimâiyete feda edilmesinden ibarettir. Ahlaka gaye olan benim ferdiyetim değil, içtimâiyetimizdir. Zaten şahsiyet kelimesi ferdiyeti değil, fertte mevcut olan içtimâiyeti ifade eder. O halde harsın ferdî ruhtaki teressüblerinin mecmû'u olduğu için ferdî değil, içtimâidir.

Başkalarına ait şahsiyetin benim için ahlakî bir gaye olması onlarda içtimâî harsın bulunmasındandır. Fertler içtimâileştikleri için ve içtimâileştikleri nispette ahlakî bir gaye mahiyetini iktisab ederler. Bu nisbîlik de fertlerdeki gâ'iyetin zâtı olmayıp cemiyete izafetle olduğuna bir delildir. Canlıların bu gâ'iyeti kaybetmesi gayr-ı içtimâî olmalarından, büyük adamların gâ'iyette kemâle vasıl olması cemiyeti temsil edecek derecede içtimâileşmelerinden neş'et eder. Ahlakın gayesi cemiyetten ibaret olduğu anlaşılınca mefkûrenin mahiyeti de tezahür etmiş olur. Mefkûre hayatımızı uğruna feda edeceğimiz bir mevcut demektir ki ahlakî gaye de aynı manayı müfiddir. O halde mefkûre dediğimiz şey de cemiyetten yani içtimâî hayatın şedid bir sûrette yaşanılmasından ibarettir.

İçtimâiyât Müderrisi

ZİYA GÖKALP